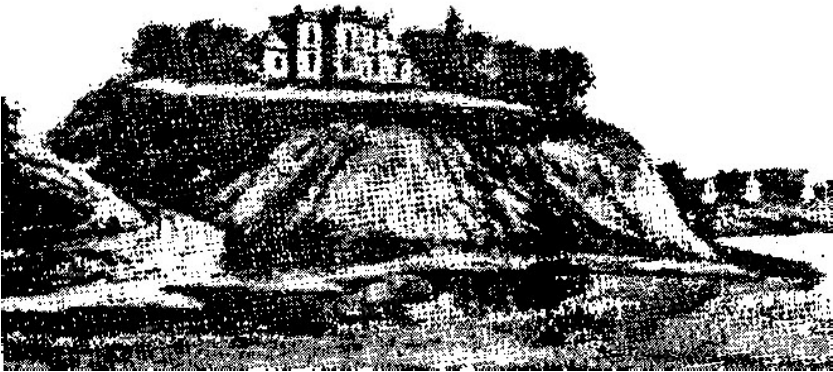


## Перемилю – Магдебурзьке право



Перемиль – древній населений пункт на півдні Волині. Село розташоване на лівому березі річки Стир за чотири кілометри від містечка Берестечка. За давніми переказами назва села походить від слова «перемир'я».

Біля Панської гори відкривається чудова панорама прекрасного краєвиду, де немов з глибин віків несе свої води тихоплинний Стир. В урочищі Задуб'я він круто міняє своє русло.

Саме в цьому урочищі у 80-ті роки ХХ ст. проводились розкопки за участю наукового співробітника Львівського інституту суспільних наук В. С. Терського. Тоді й були виявлені останки давніх жителів Перемиля. Поховання виявилися неглибокими, вони сягали від 30 до 70 сантиметрів. Зверху їх покривали плити із вапняку. Такі підплитові поховання відомі археологічній науці. Вони відносяться до давньоруських часів домонгольського періоду. Знайшли крем'яні листоподібні вістря списів стжижевської культури бронзового віку (2500-1500 рр. до н.е.). Вперше Перемиль як важливий політичний і стратегічний пункт Волинського князівства, що входило до складу давньоруської держави, згадується в Іпатієвському літописі за 1097 рік.

Якось князь Давид Ігорович із Володимира-Волинського, проявивши безсердечність, осліпив теребовлянського князя Василька. Уся князівська знать в особі Володимира Мономаха та інших, обурені досі нечуваним злочином, захотіли покарати кривдника. Давид, зачувши, що готується помста, вирішив за будь-яку ціну відвести від себе лихо. Він миттю по-

слав свого гінця до князя Василька, котрий сидів у темниці Володимира-Волинського. Просячи в нього миру, Давид пообіцяв йому одне з міст. Ним і став Перемиль. Не бажаючи проливати кров русичів, князь Василько прийняв мир.

В XI-XII ст. Перемиль був відомим в усій Східній Європі. Цю популярність він здобув тому, що місто стояло на березі судноплавної річки Стир.

Наприкінці XIX ст. на березі Стиру виявили окружне городище розміром 215 сажнів по колу і 5 курганів. Городище представляло собою овал, що підносився над околицями на 10 сажнів. Вершина городища була рівною, в XIX ст. там знаходилася панська садиба. Захисні можливості древнього укріплення на перемишльській горі були значними. Висота гори досягала 20 метрів. Крутизна схилу становила 40-50 градусів, а збоку річки вона була майже прямовисною. Укріплення займало вигідне стратегічне положення. Воно прикривало підходи з півдня до центру Східної Волині – Луцька, до столярного граду Волині – Володимира-Волинського.

В западині між корінним берегом та першою надзаплавною терасою помітні вали, насипані у вигляді чотирикутника. Археолог Г. В. Охріменко вважає, що такі фортифікаційні укріплення могли зводити лише легіонери древнього Риму у місцях, де вони ставали табором. Не виключена можливість, що місцеві жителі запозичили в них таку форму укріплень. Тут же знайдено посуд давньоримського часу та місцевої черняхівської культури.

На городищі можна відшукати сліди княжого Перемиля. Археологи розкопали дві напівземлянки і чотири наземних житла. Серед знахідок – давньоруська кераміка і вироби із кості. Ліпного посуду знайдено мало. Більшість виробів виготовлені на гончарному крузі. Прикрашався посуд заокругленими вінчиками, прямокутниками, хвильовим, а той звичайним ямкоподібним орнаментами. Він позначався ще й клеймом на денцях.

Багато знайдено зброї, предметів побуту, знарядь праці, виготовлених із заліза. Також знайдені залізні шпори з гострим шилом посередині. Викликають захоплення орнаменти знайденої кольчуги – бойової сорочки, сплетеної із дрібненьких дротяних кілець.

Зустрічаються серед знахідок кресала, підківки, ключі, пряжки, ковані цвяхи із чотиригранними голівками, пінцет, браслет з покрученого дроту, клемка, скоба та інші речі.

Залізний гарпун із залишками риб'ячої луски свідчить про те, що населення тут здавна займалося рибальством.

У 80-х роках XX ст. науковий співробітник Львівського інституту суспільних наук В. С. Терський розкопував північно-східну частину гори. Тут були виявлені залишки житла складеного з цегли-пальчатки, що дає підставу віднести його до XIV століття. Загадковим є зображення на круглomu камені, яке за своєю конфігурацією подібне на перетин меридіанів на глобусі.

В результаті особистої активності професора Волинського держуніверситету М. М. Кучінка відкрито наземні та напівземлянкові житла древніх жителів Переміля, знайдено виробничі майстерні по виготовленню керамічного посуду, обробці металів. Унікальною є ювелірна майстерня, також майстерня косторіза, у якій знайдено різноманітні предмети, виготовлені з рогів тварин. Все це свідчить про високий рівень культури древніх перемильчан.

Про оборонне значення колишнього міста – фортеці свідчать знахідки залізних мечів, наконечників списів, стріл, шматки залізної кольчуги. Це підтверджує літописні дані про те, що Переміль був важливим стратегічним пунктом стародавньої Русі.

Міжкнязівські чвари в Київській Русі в XII ст. з кожним роком набирали все більше масштабів. Ці чвари виливались у спустошливі війни, жертвами яких ставали міста і села, безневинний люд. Для міжусобних воєн галицько-волинським князям часто не вистачало сил і вони звертались за допомогою до чужинських королів, що б розправитись зі своїми супротивниками. В 1211 року розгорнулася запекла боротьба між князем Данилом і Васильком та князем Олександром, що тоді був власником Переміля.

На той час земляні вали високо піднімались над Стиром, а дерев'яні стіни на них доповнювали укріплення княжого града. Князь Олександр мав добре озброєну дружину. Щоб відвоювати у нього Переміль, князі Данило і Василько йдуть до польського короля Лешика на поклін. З допомогою його чисельного війська було розгромлено дружину Олександра і забрано в нього Тихомль і Переміль.

У цей період внаслідок частих воєн Переміль переходив з рук в руки від одного князя до іншого.

В 1223 році руські князі ведуть похід на татар. В ньому брали участь і галицько-волинські князі Данило та Мстислав. Після цього Мстислав, підбурений Олександром разом з ним вирушає в похід на Данила. Але Данило запросив на поміч польського короля Лешика, і цим змусив Мстислава повернутися назад. Справа закінчилася спустошенням Белзької землі і прикордонних околиць Галичини. Мстислав новим походом вирушив на Данила, але тому вдалося роз'яснити Мстиславу несправедливість його підозрінь. Відтак на княжій з'їзді в Перемилі їх стосунки були нормалізовані.

За три роки після цього князі Данило і Василько пустили сюди Ярослава і віддали йому спочатку Переміль, а пізніше Междибоже. Під час міжусобних воєн галицько-волинські князі брали собі в союзники угорських королів. Про один такий зговір з уграми, що зачепив і Переміль, є згадка в літописі 1233 року: «Звідти ж (Галича), Андрій – Королевич

Діаниш угри пішли до Перемиля. Билися вони через міст із Володимиром Рюриковичем і Данилом, але ті одбилися од них». У 1241 році монголо-татарська орда хана Батия розорила і спустошила всю Волинь. Внаслідок цього Перемиль втратив своє політичне значення. Місто лежало на шляху, яким монголо-татарська навала просувалася на Угорщину і Польщу. Згадується Перемиль в літописі за листопад 1287 року, коли один з татарських ханів Телебуга вирушає в похід на землі польські: «І коли прийшов він до (ріки ) Горині то зустрів його Мстислав з питтям і дарами на (річці) Липі». Руські князі часто намагалися задобрити ханів і не допустити розорення своїх земель, але це їм не завжди вдавалося.

В середині XIV ст. Перемиль потрапив під владу литовських феодалів, які перетворили його в значний оборонний пункт на Волині. Там стояли військові загони для захисту Волинського удільного князівства від нападів польської шляхти, що намагалася відторгнути його від Литви. В XV ст. Перемиль стає волосним і повітовим центром. 1451 року литовський князь Свидригайло подарував своєму слугі Медку «село Липу в Перемишльському повіті» . В іншому документі згадуються села «Звиняче і Голятин Перемильської волості». Великий литовський князь Вітовт 08 листопада 1420 року дарує Перемлю Магдебурзьке право за яким місто одержало право на самоврядування. Перемиль, мабуть, було одним з перших містечок на Волині, яке удостоїлося такої честі. На основі Магдебурзького права одна десята частина врожаю, а також доходу від занять ремеслом йшла на користь магістрату. В його казну надходив кожен шостий динарій від оціненого майна, кожен третій – від торгівлі м'ясом, борошном, взуттям. Судовими справами, окрім великих кримінальних злочинів, займався війт, який мав досить широкі повноваження, але, на жаль, місто не користувалося Магдебурзьким правом у повному обсязі.

Наприкінці XV ст. Перемиль належав князю Ф. Четвертинському. На початку XVI ст. місто стало резиденцією королівських намісників, серед яких у документах згадуються Андрій Волоотович та Іван Путятич. 1511 року місто випросили в короля князі Федір та Іван Вишневецькі. Король Сигізмунд I подарував їм Перемиль з «торгом і ярмарками, і з правом Магдебурзьким, і з землями церковними». У православному монастирі Вишневецьким надавалося право «мати ігумен від своєї руки». Вони обіцяли королю побудувати там костел і утримувати ксьондза за свій кошт. Власники міста встановлювали все нові й нові повинності та побори. Відтоді почався занепад ремесел у Перемилі. Багато умільців перебиралися в Берестечко, Горохів або втікали і ставали козаками.

Характерним для багатьох волинських містечок було те, що Магдебурзьке право не позбавляло їх залежності від великих феодалів. Так,

під час ревізії Луцького замку, яку проводили два королівські посланці в 1545 році, луцький староста Андрій Коширський показав їм дарчі королівські грамоти: одну – на Горохів, другу – на Перемиль. Значну частину доходів, які надходили в Перемиль, він зобов'язаний був виділяти на будівництво і ремонт Перемильської вежі, що входила в систему оборони Луцького замку. Але цей феодал не дуже дбав про оборону Луцька, бо ревізори записали в акті таке: «... Вежа Перемишльська майже відбудована, тільки в середині немає помостів і сходів, немає також бічних дверей з обох боків».

Містечко знаходилося на перетині важливих торгівельних шляхів. Тісні торговельні зв'язки єднали Перемиль з Луцьком, але купці, які їхали сюди з Луцька, платили мито в Перемилі, яке Коширський встановлював на свій розсуд. Купці з Луцька скаржилися королівським ревізорам, що доводиться платити «в Перемилі по грошу, а по-старому мито давали по півгроша із воза».

Вигідним був рибний промисел. Ловили і солили рибу наймані робітники.

Перемишльський замок і далі залишався укріпленим пунктом на південному сході Волині. Тут було укріплено вежі і вали, а також здійснено ряд інших заходів, що мали велике значення для оборони від нападів татаро-турецьких загарбників.

Перемишльський маєток у той час був типовим феодальним господарством, в якому поєднувалися устрої міського і сільського життя.

1569 року князь Лев Сангушко Коширський у записі про передачу Перемишльського маєтку в оренду Ю. Абрамовичу за 6 тис. польських злотих вказує, що оренді підлягало містечко «з міщанами, боярами, людьми подвірника, підсудками, городниками, з ставами, млинами, лісами, дібровами, зарослями, сіножаттями і усім ґрунтом». Орендарі змінювалися часто. За кожним з них зберігалось право передачі в суборенду. Скажімо, після смерті Ю. Абрамовича його спадкоємниця Р. Якубівна уже 1570 року передала місто Я. Білецькому.

Після Люблінської унії 1569 року на Волині настали важкі часи. Соціальний ґрунт переплітався тут з релігійним і національним. Судові функції поступово переходять в руки орендарів, які мали право застосовувати смертну кару щодо простих селян. Так, 1601 року власник Перемиля князь Григорій Сангушко-Коширський передав в оренду євреям Аврааму Шмойловичу Турейському і Гацу Перцовичу Торчинському містечко разом зі всіма маєтностями, з правом «селян, підданих і бояр судити і радити, винуватих і непослушних, біля їх вчинків карати їх биттям і горлом, якщо який заслужить, не допускаючи до нас ніких апеляцій».

Перемиль став переходити від одного феодала до іншого. У XVIII ст. він належить Ліщинському – батькові польського короля Станіслава Ліщинського. Пізніше ним володіли Скшинські. Потім Перемиль на довго переходить у руки Петрушевських. У 1835 році село належить пані Петрушевській, а з 1890 року – Ігнатію Петрушевському. В 1907 році йому належало в Перемилі 600 десятин землі. В тому ж році дворянин Марцель Владиславович Расвський орендує в Перемилі і Липі 600 десятин землі. 1861 року коли в Росії скасували кріпосне право, в Перемилі за десятою ревізією налічувалося 56 тяглих і три піші двори та 179 ревізійних душ. Згідно з уставною грамотою, укладеною 25 лютого 1861 року, 56 тяглих дворів одержали по сім десятин орної землі і по одній десятині сіножатей. Як тягли, так і піші селяни одержали також присадибні ділянки; на землю було складено викупні платежі. Протягом 49 років селяни мали виплатити 13,6 тис. карбованців, але через високі проценти за позику ця сума майже повторювалась (821 карбованець щороку). Краща земля залишалася у руках поміщиків, а селянам наділяли гіршу. Останні також одержали гірші сіножаті, тоді як поміщик закріпив за собою найбільш продуктивні суходільні ділянки.

В 1905 році Перемиль нараховував 113 дворів і 647 жителів. В селі були три церкви: храм святої Параскевії, Покровська церква, Різдвобогородична церква і також католицька каплиця.

### **Література**

1. Поліщук Г., Чучман Л. Село над Стиром. – Луцьк, 1997.
2. Євро регіон Буг: Волинська область. – Луцьк, 1997.
3. Філіпович Г. З історії Берестечка. – Ленінський промінь. – 1959.